

Een schoolvak in wording

Bregje Pel

De advies examenprogramma's Havo en Vwo liggen op tafel. Al eerder, in KLEIO 8 (oktober 1995), gaf Maria Grever uitleg over het voorstel van de werkgroep Geschiedenis van de vakontwikkelgroep Geschiedenis-Aardrijkskunde-Maatschappijleer. In dit artikel licht Bregje Pel, lid van de vakontwikkelgroep Mens- en Maatschappij Wetenschappen en voorzitter van de expliciteringscommissie, het adviesprogramma van MMW toe.

Op 6 december 1995 heeft de stuurgroep Tweede Fase de eindtermen Mens en Maatschappij Wetenschappen (MMW) aangeboden aan staatssecretaris Netelenbos: bijna een jaar nadat de vakontwikkelgroep was geïnstalleerd.

De vakontwikkelgroep MMW, bestaande uit negen docenten aardrijkskunde, filosofie, geschiedenis en staatsinrichting en maatschappijleer uit het voortgezet onderwijs, het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs, had de opdracht om het algemeen vormende, voor iedereen verplichte vak MMW in eindtermen te beschrijven. Dit schoolvak zou gebaseerd moeten worden op elementen die nu aanwezig zijn bij de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en staatsinrichting en maatschappijleer met aspecten van economie en filosofie.

De stuurgroep Tweede Fase motiveerde haar keuze voor het vak MMW als volgt: *'Er is gekozen voor een breed, algemeen vormend, samenhangend leeraanbod, dat nagenoeg de helft van de studielast beslaat. Doel daarvan is een brede oriëntatie te bieden en de leerlingen in staat te stellen later actief, reflectief en kritisch deel te nemen aan het maatschappelijk leven'* (De tweede fase vernieuwt, 1994, 115.)

MMW krijgt hier een plaats naast andere algemeen vormende vakken als CKV (Culturele en Kunstzinnige Vorming) en ANW (Algemene Natuurwetenschappen).

De leden van de VOG MMW kregen bij hun aanstelling de vraag voorgelegd of ze mogelijkheden zagen om zo'n vak te ontwikkelen. Wij vonden het de moeite van het proberen waard.

Zelf had ik de ervaring dat geschiedenisthema's in de bovenbouw vaak al overlappend waren met aardrijkskunde en maatschappijleer. Voorbeelden zijn thema's als de geschiedenis van de twee grootmachten VS en Rusland, de niet-westerse geschiedenis, migratie etcetera. Een onderwerp als 'Nederland op weg naar een modern industriële samenleving' kende raakvlakken met aardrijkskunde en maatschappijleer.

In een Havo-bovenbouw heb ik gedurende een periode van twee jaar samen met een collega aardrijkskunde geëxperimenteerd met gecombineerde thema's. Dat was de leerlingen goed bevallen: zij zagen de brede samenhang en wij konden de onderwerpen zinvol(ler) op elkaar afstemmen.

Zoals tijdens een veldraadpleging MMW een docent aardrijkskunde zei: *'Het zijn dingen die we eigenlijk al doen!'*

Binnen deze aanpak leek het de leden van de VOG zinnig om uit te gaan van thema's en niet van vakken. Bij de optie van de VGN dat elke leerling in het 4e leerjaar van de bovenbouw drie modules van circa 36 uur geschiedenis, aardrijkskunde en maatschappijleer zouden krijgen, is de versnippering groot. De stuurgroep ziet deze versnippering als ongewenst (*De tweede fase vernieuwt*, 28).

De meerwaarde van de thematische aanpak is ons inziens tweeledig. De leerlingen krijgen zicht op de complexiteit van maatschappelijke vraagstukken, die vanuit diverse invalshoeken worden bekeken en op de werkwijze van de diverse mens- en maatschappijwetenschappen.

Tijdens het vakontwikkelwerk hebben we de ervaring opgedaan dat het werken vanuit meerdere disciplines heel verrijkend kan zijn en een nieuw licht kan werpen op een vraagstuk. Het was buitengewoon prettig om te merken dat de leden van de VOG MMW niet de stellingen van hun 'eigen' vak betrokken, maar bereid waren tot een open en inhoudelijke samenwerking.

kleio

Tijdens het ontwikkelwerk hebben we de verschillende vakorganisaties geraadpleegd, diverse wetenschappers en vakdidactici om advies gevraagd en onder docenten een veldraadpleging gehouden. Daarnaast is contact onderhouden met andere vakontwikkelgroepen en met de stuurgroep over afstemingskwesties.

We hebben veel verschillende reacties en aanwijzingen gekregen. De vakorganisaties VGN, NVLM, KNAG, VECON en VFO hebben elk weer op een andere wijze gereageerd. Uit publikaties in KLEIO en informatie op VGN-bijeenkomsten zult u begrepen hebben dat de VGN voorstander is van de bovenbeschreven optie om MMW op te delen in drie thema's of modules vanuit de drie vakken.

Omdat MMW een nieuw schoolvak is heeft de stuurgroep - net als voor andere nieuwe of sterk gewijzigde vakken - een expliciteringscommissie in het leven geroepen. De bedoeling is dat deze commissie, bestaande uit vier VOG-leden, laat zien welk 'beeld' van het vak achter de eindtermen zit door deze nader te specificeren en van thematische voorbeelden te voorzien.

Na deze fase, die in maart 1996 afgerond is, kan de leerplan- en leermiddelenontwikkeling plaats vinden.

In de nabije toekomst zullen er diverse conferenties over MMW gehouden worden waarin concreet materiaal aangeboden wordt. Verder hopen wij u met publikaties op de hoogte te houden van deze uitwerkingen.

Wat is MMW?

MMW is een schoolvak dat uitgaat van thema's en niet van vakken. Deze thema's worden ontleend aan het spanningsveld tussen individu en samenleving. Het is de taak van de leerplanontwikkelaars, auteurs van lesmateriaal en docenten om de leerlingen zich bewust te laten worden van dit spanningsveld, waarbinnen de discussie over collectieve en individuele verantwoordelijkheden, waarden en normen gevoerd kan worden. Dit spanningsveld is binnen MMW in de eindtermen uitgewerkt in de toepassingsdomeinen B t/m D die gaan over drie fundamentele maatschappelijke verdelingsvraagstukken:

- mens, maatschappij en de verdeling van natuur en ruimte,
- mens, maatschappij en de verdeling van macht,
- mens, maatschappij en de verdeling van arbeid.

Deze verdelingsvraagstukken worden multidisciplinair benaderd en er wordt veel aandacht besteed aan het ontwikkelen van een gefundeerd standpunt bij leerlingen.

Het vak MMW heeft binnen de school voor de leerlingen een eigen karakter waardoor zij:

- zicht krijgen op de complexiteit van verschijnselen in de samenleving door het systematisch stellen van vragen vanuit verschillende dimensies;
- bestaansverhelderende thema's aangeboden krijgen;
- zich bewust worden van plaats-, tijd- en cultuurgebondenheid van opvattingen;
- kennis nemen van de inhoud en benadering van een aantal sociale wetenschappen met inbegrip van geografie en geschiedenis;
- een vragende, onderzoekende houding aanleren;
- studievaardigheden met betrekking tot zelfstandig leren verwerven.

MMW verschilt van andere schoolvakken doordat het vak uitgaat van complexe verdelingsvraagstukken, die vanuit meerdere invalshoeken en disciplines bestudeerd worden. Hierbij spelen ook het geografische aspect ruimte of schaal en het historische aspect tijd een grote rol.

Het schoolvak MMW verschilt nadrukkelijk van maatschappijleer omdat zij naast actuele vraagstukken ook die uit het verleden en van andere culturen behandelt. Daarnaast heeft het schoolvak MMW ook andere invalshoeken dan de politieke en de sociologische, namelijk de filosofische, economische, historische, geografische en de cultureel-antropologische.

De structuur en de organisatie van het programma

Het schoolvak MMW is beschreven in vijf domeinen.

Het basisdomein A bestaat uit een beschrijving van de vaardigheden en benaderingswijzen. Deze zijn opgebouwd uit de trits: verkenning, analyse en reflectie (VAR). Met deze drieslag zal de leerling in elk van de drie toepassingsdomeinen (B t/m D) en in het onderzoeksdomein (E) te maken krijgen: het gaat bij MMW immers heel nadrukkelijk om de verweving van vaardigheden en inhouden.

De drie toepassingsdomeinen zijn volgens het VAR-principe opgezet en kennen dan ook steeds drie subdomeinen verkenning, analyse en reflectie.

Met het VAR-principe zijn volgens de vakontwikkelgroep voorwaarden geschapen voor het ontwikkelen van actieve, reflectieve en kritische leerlingen, zoals gewenst door de Stuurgroep Tweede Fase. Het VAR-principe houdt in dat de leerlingen in staat zijn om zich op een maatschappelijk vraagstuk te oriënteren en hierover vragen te stellen als: Wat is de essentie van het vraagstuk? Welke opvattingen bestaan erover? (Verkenning). Het leert de leerlingen vaardigheden om het vraagstuk vanuit verschillende perspectieven te bestuderen en vragen te stellen als: Wat zijn de verschillende dimensies van dit vraagstuk? Hoe hangen deze samen? Op welke manier komen kennis en beeldvorming over het vraagstuk tot stand? (Analyse). Het stelt de leerlingen in staat om zich een beargumenteerde mening te vormen over het betreffende vraagstuk door vragen te stellen als: Hoe plaats-, tijd- en cultuurgebonden zijn de opvattingen over het vraagstuk. Wat is mijn standpunt ten aanzien van het vraagstuk en op grond van welke argumenten. Wat is mijn betrokkenheid bij het vraagstuk? (Reflectie).

Na de behandeling van de drie toepassingsdomeinen (B t/m D) maakt de leerling over een thema uit een van de drie verdelingsvraagstukken een opzet voor een onderzoek volgens het VAR-principe (E).

De drie toepassingsdomeinen zullen van de docent een steeds afnemende sturende en begeleidende houding - en van de leerling een toenemende zelfstandige houding - vragen. De leerlingen moeten na vier domeinen dit proces van verkennen, analyseren en reflecteren onder de knie hebben en zelfstandig kunnen toepassen in een nieuwe situatie.

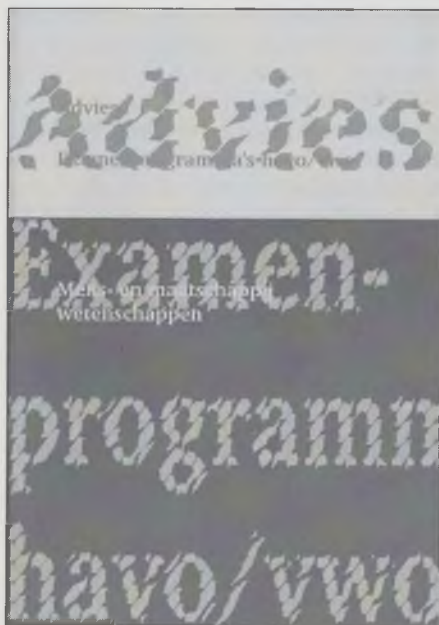
De SLU's

In de tweede fase drukt de studielast (slu) de inspanningsverplichting van de leerlingen uit. De slu's kunnen bestaan uit contacturen, zelfstudie-uren, excursies, veldwerk etcetera.

Een volledig schooljaar bestaat uit 1600 slu's. De beschikbare studielast voor het vak MMW is op het Havo 160 studielasturen en op het Vwo 200.

De Stuurgroep Tweede Fase gaat ervan uit dat 90% van de slu's daadwerkelijk voor het vak beschikbaar zijn. Dit houdt in dat er per domein op het Havo voor domein B t/m E 36 slu's beschikbaar zijn en op het Vwo 45 slu's. De VOG MMW adviseert om deze uren

Het resultaat van een jaar ontwikkelwerk en van de verwerking van alle adviezen is te lezen in het door de Stuurgroep Profiel Tweede Fase uitgegeven **Advies Examenprogramma's havo en vwo Mens- en maatschappijwetenschappen** (Den Haag, december 1995).
Besteladres: SLO/afdeling verkoop,
Postbus 2041, 7500 CA Enschede.
Tel. 053-4840840.

vooraf te laten gaan aan de profiel- en/of keuze vakken GAM, door ze te plaatsen aan het begin van het 4e leerjaar.

Het verschil in sluis voor het Havo en het Vwo kan verklaard worden uit de differentiatie naar schooltype die in de eindtermen is aangebracht. Bij de analyse van en de reflectie op verdelingsvraagstukken worden voor het Vwo meer dimensies tegelijkertijd in de beschouwing betrokken dan voor Havo.

De vakontwikkelgroep MMW heeft steeds gepleit voor een centraal examen MMW. De Stuurgroep Tweede Fase heeft dit advies niet overgenomen. Het vak heeft nu op voorstel van de stuurgroep een schoolexamen. Dit bestaat uit een dossierexamen dat kan worden opgebouwd uit verschillende elementen bijvoorbeeld uit een verslag over het opzetten van een onderzoek (domein E) en een tentamen over een van de toepassingsdomeinen.

De stuurgroep heeft het Cito geadviseerd om een itembank met toetsvragen MMW te maken, om een ijkpunt te creëren voor examenvragen.

Wat betekent de invoering van MMW voor docenten?

In het schoolvak MMW staat de leerling die kennis en inzicht vergaart door middel van een onderzoekende houding centraal. Dit past goed binnen het concept van het studiehuis: MMW vraagt om een actieve leerling en een begeleidende docent.

De leerling zal behalve in het schoolboek ook binnen en buiten het klaslokaal informatie moeten verwerven. Daarbij valt te denken aan databanken, statistische gegevens, kaarten, cd-rom, kranten, audiovisuele media etcetera. De leerling leert om deze informatie te verwerken. Daarbij zal de docent helpen om deze verwervings- en verwerkingsvaardigheden aan te leren.

Deze vaardigheden die in de GAM-eindtermen beschreven worden in domein A 'Vaardigheden en benaderingswijzen' kunnen ook bij MMW worden toegepast.

De werkvormen zullen door deze aanpak behoorlijk kunnen variëren. Het ligt voor de hand dat de leerlingen binnen een groep tegelijkertijd verschillende werkvormen hanteren.

Bij de behandeling van de drie leerstofdomeinen B t/m D zal de begeleidende rol van de docent steeds afnemen en de actieve rol van de leerling steeds groter worden. De vaardigheden en benaderingswijzen uit do-

mein A, gebaseerd op de driedeling Verkenning, Analyse en Reflectie geven richting aan de drie inhoudelijke domeinen B t/m D en aan het verkennend onderzoek van domein E.

De docent moet de leerling de gelegenheid geven om onderzoekend en actief zelf informatie te verwerven en verwerken. Dit heeft gevolgen voor de lesstof: deze brengt de basiskennis aan maar zal geen kant- en klare beschrijving van het vraagstuk bieden. De complexiteit van het vraagstuk zal de leerling duidelijk moeten worden uit de verkenning en analyse van een diversiteit aan bronnenmateriaal.

Bij dit alles moet men wel rekening houden met de beperkte omvang van de sluis voor MMW: de bronnen moeten voor de leerlingen te lezen/interpreteren zijn. De docent moet de leerling zicht geven op de diverse informatiebronnen: het werken met deze middelen en bronnen moet toegelicht en geoeffend worden. De leerling moet zicht krijgen op de contextgebondenheid van bronnen.

De docent moet handvatten bieden voor het zelfverantwoordelijk leren: van oriëntatie op de leertaak, via het plannen en uitvoeren van deze taak tot de evaluatie. Hiertoe kan bijvoorbeeld een domein afgesloten worden met een opsomming van de vaardigheden en kennis die de leerlingen in dit domein hebben verworven.

De docent moet de leerlingen mogelijkheden bieden om verschillende leerroutes te volgen en volgens verschillende werkvormen te werken.

Docenten met een eerstegraads bevoegdheid aardrijkskunde, economie, filosofie, geschiedenis en staatsinrichting en maatschappijleer komen in aanmerking voor een bevoegdheid voor het vak MMW.

Om het multidisciplinaire karakter van dit nieuwe schoolvak goed vorm te kunnen geven acht de VOG MMW het noodzakelijk om een MMW-vakgerichte nascholing te volgen. Voor nieuwkomers moet de mogelijkheid worden geschapen om deze bevoegdheid te behalen door middel van een extra cursus op de opleiding.

kleio

nummer 3/96
pagina's 14 en 15

